

President Toomas Hendrik Ilves soovib intervjuus ajalehe „Keskus“ peatoimetaja Juku-Kalle Raidile mitte oodata, kuniks asjad kuidagi omasoodu korda saavad, vaid ise olukorra muutmisega pihta hakata. Intervjuu oli Kuku raadio eetris 24. detsembril, tekst ilmus Eesti Ekspress Online'is.

Juku-Kalle Raid: Suvel tuletasite meelde, et riik saab justkui täisealiseks - 18 aastaseks. Laiendaksin mõtet inimeste peale - saab karistada kriminaalseadustiku järgi. Kuivõrd täisealisena saab riiki võtta?

Toomas Hendrik Ilves: Mida ma ütlesin tegelikult - ma ei keskendunud sellele, et riik saab ise 18, vaid lapsed, kes sündisid siis, said nüüd täisealiseks. Alates augustis on meil täiskasvanud inimesed, kes on kasvanud Eesti Vabariigis, kes pole sekunditki kogenud nõukogude võimu, kelle kogu elu on elatud iseseisvas Eestis. Ja see protsent, mis on üles kasvanud iseseisvas Eestis, aina kasvab. Ja me peame mõtlema aina rohkem, et see on meie enda loodud riik, ega saa vastutust nõukogude aja kaela lükata. Nüüd meie vastutame täiega kõige oma saatuse, oma olemasolu eest. See on teatav küpsus. See tähendab, et ka meie riik, meie asjaajamine peaks olema küpsem.

Olete rääkinud, isegi korduvalt, et 1930ndatel tehti Eestis suur viga sellega, et valitsev klann moodustas väga kinnise nomenklatuuri, ja riigi otsustuste juurde nooremaid ei lastud...

Mitte ainult otsustamise juurde ei lastud, vaid küsimused ei jõudnudki avalikkuse ette, otsuseid langetati nii, et tegelikult inimesed ei teadnud. Kui me räägime, et Soome hakkas vastu, oleksime ka pidanud vastu hakkama. Aga Soomes oli avalik arutelu selle küsimuse üle. Ei olnud nii, et selles hoones, kus me istume, otsustati, et anname järele. Soomes oli see avalik arutelu. Võib-olla see ei olnud sama avatud ühiskond kui täna, aga soome rahvas teadis, mis toimus. Võib-olla Eesti rahvas oleks otsustanud sama.

Fundamentaalseid asju tuleb arutada avalikult. Peame ühte asja meeles pidama. Vastuhakkamise moment on teisejärguline. Põhiasi on see, et rahval puudus šanss kaasa rääkida.

Teine tundlik teema, mille ma tõstatasin kõrgematel riigikaitse kursustel oktoobris: paljud arvasid, et oleksime pidanud vastu hakkama. Ütlesin, et pange silmad kinni, ja tõstke käsi, kes nüüd vastu hakkaks, ja peaaegu kõik käed tõusid püsti, olid vaid üksikud, kes ei tõstnud. Ütlesin, need käed alla, kes üle 38, läks 20%, nüüd kaadrisõjaväelased, teil on kohustus, nüüd naised käed alla, teil ei ole ka kohustusi, ja nüüd teised: kui paljud teist on täitnud sõjaväekohustust. Ja püsti jäi väga vähe käsi. Kuidas inimesed on suhtunud: miks ma peaksin terve aasta raiskama, kuidas mõni popstaar on sellega kiidelnud. See teeb selle väite - me oleksime pidanud vastu hakkama - natuke õõnsaks.

Kui jätkata aktuaalsuse küsimusega, kui see sama alla 38-aastaste küsimus kerkis Riigikogus, siis oli palju rohkem neid, kes on alla 38, kes ei ole sõjaväes, aga kes ütlevad, et neil on jahipüss kodus, või et mina teenin riiki Riigikogus. Kui ma lükkasin tagasi need seadused, kuna minu meelest olid need põhiseaduse vastased: nägi ette, et kutsealuste põhiõigusi võib piirata, aga et see otsus lihtsalt läheb sõjaväe põhimäärustiku järgi. See tähendanuks et seersant otsustab, mitte asi ei lähe seaduse järgi. Mina küll ei saa aru, kuidas inimene, kes on alla 38 ja pole käinud sõjaväes, saab osaleda seaduse vastuvõtmises, mis piirab sõjaväelaste õigusi.

See küll ei viita täiskasvanu mõtlemisele, et ma räägin, et mul on siin jahipüss, mina siin otsustan, mis on Eesti riigi saatus, aga ma pole oma kohustusi Eesti riigi ees täitnud. See ei viita täiskasvanuks olemisele.

Kogu meie kontseptsioon on üles ehitatud sellele, et meil on reservarmee, et kui peaks kunagi tekkima vajadus Eestit kaitsta, oleks meil 100 000 meest, kes oleksid selleks valmis. Need 18aastased, kes alustavad oma elu praegu Eestis, et neil oleks patriootlikum suhtumine.

30ndatel tegelikult riigitüüri juurde ei lastud, praegu on kõigil see võimalus, ent samas

on kostunud arvamusi, justkui oleks tegu tendentsiga, et noored kipuvad seal kiirelt nõ kipsistuma.

Kui me võtame aasta 1992 Eesti poliitikas ja maailmas. Kes olid siis tegijad? Jeltsin, Kohl, Mitterand, George Bush seenior, John Major ja meil siis Edgar Savisaar ja Mart Laar. Ja hiljem siis Kohli järel Schröder, Mitterandi järel Chirac, Majori asemel Blair, Bushi asemel Clinton. Siis tuli jälle põlvkonna muutus: Schröderi asemel Merkel, Chiraci asemel Sarkozy, Clintoni järel George Bush juunior, kellele järgnes Obama, Suurbritannias Blair, kelle järel Brown, Venemaal Putin ja Medvedev. Juhtfiguurid on muutunud.

Kui me vaatame Eesti poliitikamaastikku, siis siin ei ole suurt midagi muutunud. See ei ole kriitika nende kahe auväärt figuuri vastu, pigem on küsimus - kus siis teised on? Need kaks on seal tänu sellele, et nad on tegijad. On tulnud teisi ka, aga mul on tunne, et Eesti nooruslikkus ja valmisolek teha asju teistmoodi vajab, et noored osaleksid palju rohkem poliitikas. Kutsun üles noori seda tegema. Kui inimene on 18 ja küsib minult, mida ma peaksin tegema, siis ütleksin: kogu endale korralik haridus, ära unusta oma kohustusi riigi ees, ja siis selle asemel, et viriseda poliitika pärast - tehke ise. Selle asemel, et öelda, et poliitikud on kõik kaabakad ja lollid, ja teised kõik õilsad. See on väärpilt - kuidas peaksid poliitikud olema teistsugused kui teised inimesed. On väga lihtne ajada kõik poliitikute süüks. Aga tehke ise, tehke teistmoodi.

Vaatamata sellele, et keegi ei usu seda, on Eesti suutnud väga palju Euroopa Liidu raames ära teha. Üks viis võrrelda riike, on vaadata, kuidas nad on hakkama saanud ELis masutingimustes. Ilmselt Eesti on seda kõige paremini teinud. See ei ole ainult minu arvamus. Kui IMFi esindaja käis siin, siis ta tunnistas seda. Meil puudub see, et EL on meie hädades süüdi, vaid pigem on süüdi kõik need, kelle me oleme ise valinud. (Kohalikud omavalitsused täidavad meil kohta, mida teistes riikides täidab EL)

Kui räägime, et Eesti inimene võiks ise aktiivsem olla, siis tegelikult valimised on näitaja küll osalustahtest. Ja see aasta näitas, et on valimiste aasta. Meil oli ootamatult kõrge osalus mõlemal valimisel.

Kui mujal Euroopas ja maailmas näeme irdumist, siis Eestis täheldame vastupidist -

osalusprotsent on tõusnud. Selle üle võib ainult rõõmu tunda, et inimesed tunnetavad, et neil on võimalus olukorda muuta.

Lätlasest intervjuueerija ütles mulle hiljuti, et me armastame oma rahvast, aga vihkame oma riiki. See on võimalik ainult okupeeritud riigis. Me armastame kõiki teisi lätlasi, aga vihkame oma riiki. Kas lätlased on okupeerinud oma riigi, ma ei saa aru. Kui see on kõnekäänd piirist lõuna pool, siis ilmselt pole neil jõudnud inimeste teadvusesse uskumatu võimalus, et nad saavad muuta oma riiki.

Meie kõik, kes elame ELi sees, ja võime kõike öelda, me elame illusiooni sees, et see kõik pidigi nii minema, et meil on iseseisvus ja demokraatia. Kui me vähemalt vaatame enda riiki, siis võiksime ikka kujutada ette sellist pilte, et nii ei oleks läinud. See on kõik üles ehitatud väga raske tööga, tagasilöökidega. On olnud neid, kes on tahtnud autoritaarsemat vormi, on siinamaani. Riik ei ole kunagi valmis, sellega tuleb kogu aeg tegeleda, ja ka vanas demokraatias ei ole nii. Võtame kasvõi Rootsi, kus kõik serverid on Rootsi julgeolekule avatud. See oleks Eestis mõeldamatu... Iga põlvkond peab tegelema sellega, et toimuvad vabad valimised, et me ei lange populismi, et me ei hakkaks valima raha eest. Me ei tohi arvata, et kõik on paratamatu ja otsustatud. Eesti riik ei saa kunagi valmis.

Nii 20ndatel kui 30ndatel oli pidevalt jutt, et valimissüsteemi on vaja muuta, alates kahekojalisest parlamendist kuni jumal teab kuhu välja. Mida te sellest arvate?

Põhimõtteliselt ma ei näe üldse midagi halba selles, et toimub diskussioon. Mida vaja oleks, on rohkem põhjendatud, analüütiline diskussioon. Küsimus on selles, mis on parem. Ma isiklikult arvan, et proportsionaalne valimissüsteem, nagu meil on, arvestades meie vaoshoitud poliitilist hoiakut, on parem kui majoritaarne süsteem. Need ongi üldiselt paremini toimunud, eriti riikides, kus pole tuhandeaastast demokraatia traditsiooni. Ma usun, et me peaksime vältima majoritaarset süsteemi. Aga ma tahaksin näha rohkem diskussiooni. Kui me lõime oma põhiseadusliku korra 1992, jõudsime põhiseaduseni, mis peegeldab päris hästi poliitilist peavoolu demokraatlikes riikides. Jaapanis see töötab, ka Lõuna-Koreas. Asjadeni, milleni meie jõudsime, on ka teised on jõudnud, ja kui peaksime midagi muutma, siis peakime seda väga põhjalikult põhjendama.

10-15 aastat tagasi tekkis mõnedes riikides mõte, et peaksime piirama aega, kui inimene on parlamendisaadik. See oli väga populistlik ja populaarne. Ja siis avastasid need inimesed, et uups!, see aeg on mul ju läbi. Oluline on mitte takerduda sellistesse mehaanilistesse lahendustesse.

Marju Lauristin ütles kunagi, et pole midagi hullemat, kui poliitik on tegelenud ainult poliitikaga ega oskagi midagi muud. Kui ta satub reaalsesse ellu tagasi, siis ta ei oskagi midagi muud ja jääb ula peale.

Ega see ei kehti ainult ühe eluvaldkonna puhul. See on üks põhjus, palju laiemalt võttes, miks ma olen peaaegu esimesest ametiaja päevast rääkinud vajadusest end harida. Poliitik ei erine selles mõttes põllumehest ega treialist. Ma vahel imestan, et poliitikute seas ei loeta rohkem raamatuid. Ei saa olla sellist ajanappust, et kui tegeled poliitikaga, siis ei saagi lugeda.

Iga päev tuleb 12 eri nimetust raamatuid välja...

Erialakirjandus, professionaalne kirjandus, teaduslik kirjandus... Kui peab tegelema välispoliitikaga, majanduspoliitikaga, sotsiaalpoliitikaga jne, kus on oma väljaanded, tasub nendega kursis olla. Mina proovin hoida end kursis oma erialakirjandusega: julgeoleku- ja välispoliitikaga. Valgustusaja kirjandus on pigem baasaja küsimus. See on laiem küsimus. Kui sul on arvutifirma, kui sa ei jälgi pidevalt seda, mis juhtub sinu valdkonnas ega proovi oma teadmisi laiendada, siis sa jäädki oma 386-chippi kasutama. Ja kui sa oled muus valdkonnas, näiteks põllumajanduses, kui näiteks mitte vaid tehnoloogia, vaid ELi seadusandlus muutus, siis pead olema ees, et pidevas võidujooksus esimeste hulgas püsida. Seda võiks lühidalt kokku võtta: see on kui elukestev õpe. Ei saa võtta, et nüüd lõpetasin keskkooli, nüüd ülikooli, ja ongi kõik.

See on kurb, aga praegu on mul eluperiood, kus ma ise endale saan harva lubada ilukirjandust,

pidevalt on käsil 17 asja, mida peab lugema.

Ega me ei taha, et meil oleks ideaal-Tallinn ja rahvuspark "Eesti", vaid et inimesed elaksid Eestis. Et meil oleks mitmekesisstatud põllumajandus, mahetootmine, et me siin Eestis hakkaksime väärtustama rohkem Eestis toodetud toitu. Et meie värske toode on parem kui kusagil külmutatud, ja et me siis toetama omaenda inimesi.

Me elame riigis, kus on palju metsa, aga me ehitame betoonhooneid. Seepärast annan iga-aastaselt üle parima puitehitise preemiat. Nii nagu mõtleme, kuidas teha paremaid asju Eesti toiduga, peaksime mõtlema, kuidas teha paremaid asju Eesti puitarhitektuuriga. Meie enda inimesed saavad tööd, me ei riku mingeid Euroopa Liidu direktiive, vaid ehitama neid asju, mis meile sobivad.

Eks Eestis ole teisigi asju, mis on kasutamata. Mulle meeldib see, et intelligentsi hulgas on populaarsem kolida maale, mitte linnamehe maale, vaid tõsiselt.

Mõtlen omaenda esivanemate kodu peale, ja eriti kuna mul on muusikaharrastusi, siis ühel pool, kaks kilomeetrit eemal elab Ain Agan, kitarrist, teisel pool, 10 kilomeetrit eemal, Tuhalaanel, Jaak Tuksam, ja sinna juurde veel Hedvig Hanson. Kuid nii palju kui ma ka ei toetaks ideed, et maaelu tuleks taas väärtustada, pean erakordselt positiivseks - ja isegi selle aasta üheks positiivsemaks nähtuseks - see on Uus Maailm Tallinnas. Inimesed hakkavad ise tegema, ei oota, et riik tuleks ülevalt alla. Traditsiooniline asum Eestis, nagu Kassisaba, läinud sajandivahetusi üks esimesi aguleid, kuhu kolisid maalt tulnud eestlased, suuresti puithooned. Ja ometi on seal inimesi, kes ootavadki, et need puithooned laguneks, et sinna jälle ehitada betoonkarkasse.

Aga inimesed, kes Uues Maailmas elavad, tulevad kokku ja ütlevad: me istutame puid, teeme kontserdi, raamatukogu, värvime hooneid, teeme seltsimaja, parandame jalgrattaid. Ma pean ütlema, et see on nii kihvt asi, üks kihvtimaid asju, mida olen näinud oma presidendiajal.

Või Alternatiivne Viljandi: kui ühed inimesed hakkavad midagi tegema, siis teised hakkavad ka midagi tegema. Inimesed hakkavad sinna kolima, löövad kaasa, ning neil, kes kaasa ei löö, hakkab piinlik. Inimesed istutavad siin puid mööda teed. Nõukogude ajal raiuti kõik pärnad maha, ja kohalikud otsustasid, et istutavad ise. See on kodanikuühiskonna algatus.

Nõukogude ajal laupäevakud, aga siis tehti suitsu nurga taga.

Aga seal inimesed ise teevad. Kui elu on selline, et elad linnas, ei ole võimalik minna mujale, siis mina vaataksin küll seda, mida tehakse Uue Maailma linnaosas. Oma algatusega on tehtud väga ilusaid, suuri asju.

Olete käinud eri paigus, kolkakülades...

Need kohad on meelde jäänud, kus inimesed on midagi omaalgatuslikult teinud, olgu see siis Abruka saar, Vilsandi, vana Eesti kaluriküla Kiideva Läänemaal või Juminda poolsaar, kuhu ei tasu enam minna pätti tegema. Ei oodata käed rüpes, et keegi tuleb meile appi, vaid tehakse korda sadam, tehakse korda seltsimaja. Soovitan kõigil, käige Eestis ringi ja vaadake, kuidas inimesed on ise väga toredaid asju teinud.

Enne seda, kui nõukogude võim tuli, olid meil vabatahtlikud tuletõrjeühingud... Meil on palju probleeme, üks viis on kirjutada palju ajaleheartikleid ja oodata, millal riik tuleb appi, aga teine viis on ise hakata tegema, et näiteks meie kogukond oleks turvaline. Üldisel foonil, kus kõik on väga halb - ja ärgem pisendagem seda, majandusolukord on halb - aga kui me ainult keskendume sellele, et see on halb, siis me jäämegi masenduma.

Mihkel Mutt on öelnud, et Toomas Hendrik Ilvese unistus oleks olla Abja külakoolis inglise keele õpetaja...

Ma ütlesin talle seda juba enne, kui Eesti sai iseseisvaks. See oli Eesti luuletaja Kalju Lepiku juures, ja Mihkel Mutt küsis minult, kuidas ma tahan oma elu lõpetada. Ega see ei ole välistatud - veel mitte.

Lõpetuseks. Milline on teie uusaastasoov eesti rahvale?

Aastal 2010 võtame ohjad enda kätte ja teeme oma elu paremaks. Ja kui me ei saa üksi oma elu paremaks teha, siis teeme seda oma sõpradega, teeme oma naabritega, ja teeme midagi uut, nagu varem pole Eestis tehtud. Ja teeme seda hästi.

Link originaalloole [ekspress.ee veebilehel](http://ekspress.ee/veebilehel)